

BESEDA UREDNIKA

Tudi letošnja dvojna številka revije – z njo leta 2015 začnemo drugo desetletje izhajanja – se ni niti mogla niti hotela izogniti obeležju spomina na ljudi in dogodke, ki jih ne smemo pozabiti. Z uvodnim člankom in prevodom znanstveno dostojno sodelujemo v počastitvi Jana Husa ob 600. obletnici njegove smrti na grmadi v Konstanci; s prevodom kritičnega pregleda novejših študij in perspektiv raziskovanja reformacije, ki ga je pripravil ugledni cerkveni zgodovinar in član mednarodnega sosveta naše revije Emidio Campi, se približujemo in pridružujemo počastitvi bližajoče se 500. obletnice simbolnega začetka reformacije; z dvema prispevkoma se ob 450. obletnici smrti Petra Pavla Vergerija mlajšega posvečamo spominu na tega Koprčana, papeškega nuncija, koprškega škofa, verskega izseljenca v Tübingenu, podpornika in sodelavca Primoža Trubarja pri prevajanju Božje besede v jezik(e) Slovencev in drugih južnih Slovanov. Vergerijev življenjepis smo predstavili že v številki 17-18 (2013) z uvodnim prispevkom italijanskega zgodovinarja Silvana Cavazze, enega najboljših sodobnih raziskovalcev in poznavalcev njegovega dela; v tej številki želimo počastiti njegove zasluge s prikazom raziskovanja usode njegovega nagrobnika in spominske plošče (epitafa) v znameniti *Stiftskirche* v Tübingenu, predvsem pa z vpogledom v obsežni »roman o škofu Vergeriju«, ki ga je na osnovi lastnega raziskovanja in iz osebne zavzetosti napisal njegov istrski rojak, pisatelj Fulvio Tomizza (1935–1999).

Posebne pozornosti sta letos deležna starejši slovenski zgodovinar Josip Valentin Gruden (1869–1922) in njegovo raziskovanje reformacije: njegov je letošnji *Portret* zaslužnih za poznavanje reformacije na Sloven-

skem, v rubriki *Bilo je povedano* pa je predstavljen njegov opis dogajanja z opatinjo Suzano Gornjegrajsko v samostanu klaris v Mekinjah v 16. stoletju na podlagi dotlej neznanih arhivskih virov. Če upoštevamo še vpogled v dandanašnji malo znani, toda obsežni poljudni spis o Trubarju izpod peresa katoliškega duhovnika Josipa Lavtižarja iz leta 1935, lahko rečemo, da ima v tokratni številki vidno mesto prispevek starejših katoliških zgodovinarjev in piscev k slovenski protestantistiki. Po svoje sodi v ta okvir tudi Janez Krstnik Prešeren (1656–1704), vpliven katoliški duhovnik in član Akademije operozov, ki je predstavljen kot pomemben zbiralec in ohranjevalec protestantskih tiskov.

Po drugi strani pa sodi študija o J. K. Prešernu k skupini prispevkov sedanjega mlajšega in najmlajšega rodu slovenskih zgodovinarjev, ki z odkrivanjem ali pritegnitvijo novih virov in s svežim pristopom zapolnjujejo vrzeli ter dograjujejo, konkretizirajo ali problematizirajo ugotovitve starejšega slovenskega zgodovinopisja o reformacijskem in protireformacijskem času na Slovenskem. Takšni sta obravnava trenj med protestanti in katoličani v deželni prestolnici Ljubljani ter raziskava usmeritev in ravnanj kranjskega plemstva tistega časa. Lahko rečemo, da je ta skupina zgodovinarskih prispevkov v letošnji številki revije spodbuden prikaz in dokaz znanstvenih zmogljivosti mlajših slovenskih zgodovinarjev za empirično raziskovanje in obravnavanje 16. in 17. stoletja ter posebej takratne reformacijske in protireformacijske problematike.

Protiutež zgodovinski oziroma zgodovinarski naravnosti letošnje številke sta – kakor se za interdisciplinarno znanstveno revijo spodobi – dva prispevka iz vrst jezikoslovcev in dva iz vrst sociologov religije. Študiji jezikoslovc zajemata iz zakladnice besedil slovenskih protestantov 16. stoletja, ki so neizčrpen vir gradiva in izzivov za sodobno preučevanje. Religijskosociološka prispevka pa se neposredno lotevata izzivov sodobnemu protestantizmu in izzivov sodobnega protestantizma v času krize in kritike moderne družbe. Na svoj način se temu pridružuje tudi soočenje z izzivi – in brezpotji – sedanjega poznokapitalističnega obdobja v knjigi Cvetke Toth, ki je prikazana v rubriki *Razgledi, vpogledi*.

Rubrika **Razprave, študije** se začinja, kakor rečeno, z razpravo Jonatana Vinklerja o Janu Husu. Raziskovalec, ki se posveča – kar je redkost na Slovenskem – tudi reformacijskim gibanjem na Češkem, prikazuje

Husovo delo in usodo v turbulentnem obdobju v prvi polovici 15. stoletja, ko se je, kakor poudarja pisec, v Češkem kraljestvu prvič uveljavil institucionalni prostor za verovanje, ki je drugačno od rimskokatoliškega, in za sobivanje ljudi z različnimi pogledi na vprašanja nadčasnega. Češki teolog Hus, profesor na Karlovi univerzi, je upravičeno štet za znanilca in utiralca poti verski reformaciji, ki se je nato simbolno začela pred 500 leti z Luthrom v Wittenbergu. V takšni vlogi ga je omenil tudi Primož Trubar v svojem kratkem pregledu zgodovine reformacije. Zato je Vinklerjevo pisanje o vrenju na Češkem – pogosto neutemeljeno prezrtem prostoru, kadar razpravljamo o reformaciji – nekakšna priprava za razpravo Emidija Campija, ki je ob bližajoči se obletnici posvečena rezultatom in (stran)potem ter perspektivam dosedanjega zgodovinarskega proučevanja reformacije ter je kot taka tudi dejanski vsebinski uvod v večji del prispevkov pričujoče številke. Na provokativno vprašanje v naslovu *Ali je reformacija nemški dogodek?* (in to predvsem teološki in verskopolitični dogodek), odgovarja tako, da pokaže na prostorsko, časovno in vsebinsko razširjeni okvir obravnavanja (in opredeljevanja) reformacijskega dogajanja v sodobnem zgodovinopisju, ki tega nikakor ne prepušča več le cerkvenim zgodovinarjem in zgodovini teoloških doktrin srednjeevropskega prostora 16. stoletja. Ob tem pa Campi upravičeno opozarja, da razširitev okvirja in pomnožitev koordinat obravnavanja reformacije ne sme pomeniti – sicer opažanega – omalovaževanja ali celo ignoriranja specifičnega pomena zgodovine teoloških doktrin in pomena »zgodovinske« verskih (ne)soglasij, združevanj in razhajanj v protestantski reformaciji Nemčije in Srednje Evrope. Ali drugače: zavzema se za sodelovanje, medsebojno poznavanje, spoštovanje in povezovanje dosežkov (novejšega) socialnega, političnega in antropološkega preučevanja zgodovine ter (starejšega) cerkvenega zgodovinopisja pri obravnavanju reformacije.

Ob 450. obletnici smrti Petra Pavla Vergerija objavljamo raziskavo Dirka Kottkeja, ki natančno rekonstruira besedilo in usodo izgubljenega lesenega Vergerijevega epitafa iz stavbe *Stiftskirche* v Tübingenu, kjer je Vergerij pokopan in kjer so pokopani tudi württemberški vojvoda in drugi imenitniki tistega časa. Razprava Majde Merše, zaslužne raziskovalke protestantskega jezikovnega korpusa, se tokrat posveča stilističnim – in s

tem tudi vsebinskim – značilnostim Kreljevega prevajanja Spangenbergove postile ter z natančno izbiro zgledov prikazuje Kreljeve postopke za kar najboljšo razumljivost in sporočilnost kateheznega besedila, pa tudi za slogovno žlahtnjenje jezika. Slovenski prevod prvega dela te postile (2. del je prevedel Juričič) je bil zaradi Kreljeve flacijanske nepravovernosti odrinjen na rob že v protestantskem 16. stoletju in lahko bi rekli, da je bil – s Kreljem vred – doslej deležen premajhne pozornosti raziskovalcev. Melita Zemljak Jontes ob *Registru* k Dalmatinovemu prevodu *Biblije* razpravlja o razvoju strokovnega izrazja v slovenskem knjižnem jeziku. Ob primeru («kranjske») »družine« in («slovenske») »obitelji« v tem *Registru* ugotavlja, kako se je v razvoju slovenskega knjižnega jezika uveljavil prvi in zatonil drugi izraz. Pri mnogih drugih besedah, ki jih vključuje in primerja *Register* iz leta 1584, pa bi lahko videli, kako so se pozneje uveljavile »slovenske« ali celo »hrvaške« besede na račun tedanjih »kranjskih« izrazov. Zanimivo: »obitelj« je zdaj v hrvaškem »novoreku« zadnjih desetletij ena od markacijskih besed za prepoznavanje hrvaške jezikovne posebnosti nasproti slovenski »družini« in srbski »porodici«. Vincenc Rajšp na začetku svoje razprave o odnosih med slovensko in hrvaško reformacijo zanimivo poseže v jezikovna slovensko-hrvaška razmerja ob vprašanju, za kaj sta se (oziroma se nista) v 16. stoletju v jezikovnem in teritorialnem smislu uporabljala izraza »slovenski« in »hrvaški« ter izraza *windisch* in *sclavonica*. Pri tem smiselno uporabi geografske karte tistega časa, sicer pa pregledno in kritično prikaže znane in manj znane stične točke, pa tudi razhajanja in razlikovanja reformacijskega dogajanja in njihovih nosilcev na obeh področjih. Luka Vidmar na osnovi proučevanja Janeza Krstnika Prešerna kot največjega zbiratelja protestantskih tiskov med Valvasorjem in Zoisom pokaže, kako se je družbena in intelektualna elita habsburškega cesarstva že konec 17. stoletja komajda še ozirala na tridentinska pravila in indekse prepovedanih knjig, ki so za protestantske verske tiske zapovedovali ali uničenje ali umik iz javne in zasebne uporabe v posest in cerkveno nadzorovano hrambo v pooblaščenih ustanovah.

Rubrika **Študijski večeri** tudi tokrat objavlja prispevke, ki so jih avtorji pripravili za objavo na podlagi svojih predavanj v Trubarjevi hiši literature v Ljubljani; predavanja vsako tretjo sredo v mesecu organizira

Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar. Vsebina predavanj je bila tudi v sezoni 2014/15 raznovrstna. Lilijana Žnidaršič Golec piše o luteransko-katoliških nasprotjih v življenju ljubljanskih meščanov 16. stoletja: od približno 6000 prebivalcev takratne Ljubljane sta bili več kot dve tretjini luteranski; ti so imeli večino tudi v mestnem svetu. Vanja Kočevar pregledno obravnava (verski) položaj in ravnanje kranjskega plemstva v času in razmerah vladavine Ferdinanda II. (1595–1639). Večina kranjskega plemstva je sprejemala in podpirala protestantsko reformacijo: v času tridesetletne vojne oziroma na vrhuncu zmagovitega prvega obdobja cesarja Ferdinanda in katoliške strani v tej vojni je po proučenih dokumentih okrog tretjina plemstva na vladarjev ukaz leta 1628 raje zapustila deželo, kakor da bi formalno prestopila v rimskokatoliško Cerkev; na izpraznjene prostore so prišle nove katoliške plemiške rodbine, predvsem iz Italije. K zgodovinarskim predavanjem in prispevkom sodi tudi študija Luke Ilića o (srednjeevropsko) znanem in vplivnem Andriji Dudiću (Andreas Dudith, 1553–1589), po poreklu iz Orehovice v Međimurju, ki je deloval na Madžarskem, Poljskem in Nemškem. Marko Kerševan se sprašuje o sodobnem protestantizmu v »času krize in kritike moderne družbe«, ki (pri)zadeva tudi protestantsko krščanstvo, saj je to med vsemi glavnimi krščanskimi usmeritvami najbolj povezano z zahodno moderno družbo in njenimi značilnostmi. Nenad Vitorović dokazuje, kako in zakaj protestantska reformacija kot usmeritev k izvornemu krščanstvu omogoča sožitje s takima načeloma moderne družbe, kot sta spoštovanje individualne svobode vesti in verskega pluralizma v javnosti, saj se je krščanstvo prvih stoletij tudi samo uveljavilo s temi načeli. Božidar Debenjak raziskuje razumevanje »izvirnega greha« v Bibliji in krščanski tradiciji.

Portret slovenskega zgodovinarja Josipa Valentina Grudna kot preučevalca protestantizma na Slovenskem in prikaz vzorca njegovega raziskovanja glede Suzane Gornjegrajske za rubriko **Bilo je povedano** je pripravila Barbara Žabota. Čeprav ni mogoče brez zadržkov sprejemati vseh Grudnovih vrednotenj protestantizma, je ugledni zgodovinar ob vsej svoji katoliški opredeljenosti in zavzetosti kot raziskovalec nesporno zaslužen za oblikovanje objektivne, na vire in dokumente oprte podobe protestantizma 16. stoletja na Slovenskem.

Razgledi, vpogledi tokrat omogočajo vpogled v kar tri knjižna dela. Marko Kerševan z uvodno besedo in izborom ter prevodom odlomkov razgrinja srečanje istrsko-italijanskega pisatelja Fulvia Tomizze s Petrom Pavlom Vergerijem v romanu z naslovom *Zlo prihaja s severa*. Tomizza se je prvič srečal z Vergerijem ob postavitvi Vergerijevega spomenika v Kopru leta 1954. To srečanje z Vergerijem je del obsežne nostalgичne avtorjeve avtobiografske pripovedi o odraščanju v povojnem Kopru in vpeljava v sam biografski roman o Vergeriju, ki ga je napisal sicer šele po desetletjih življenja izseljenca iz rodne Istre in Kopra; življenja, kakršno je spoznal tudi Vergerij. Je samo to ali še kaj drugega temeljno gibalo Tomizzinega romana? Mihael Glavan predstavlja danes skoraj neznano obsežno poljudno delo o Trubarju, ki ga je napisal gorenjski župnik Josip Lavtižar (1851–1943). Vsestransko aktivni Lavtižar je sledil Slomškovi presoji, da je Trubar žal skrenil s poti prave vere, a je izjemno zaslužen za slovenski jezik in slovenski narod. Knjigo Cvetke Hedžet Tóth *Dialektika refleksijskega zagona* predstavi Andrej Leskovic v obširnem sestavku z naslovom *Filozofija in etika solidarnosti – pogum za upor in volja do utopije*. Izhodišče knjige je med drugim filozofinjinino neomajno prepričanje o nujnosti socialne pravičnosti in verjetje v še vedno odprte možnosti solidarnega sobivanja vseh ljudi na svetu, ki bi bil dom za vse; zaradi potrebe, da te možnosti ostanejo odprte, namreč filozofska refleksija nikoli ne sme umolkneti.

Razdelek **Prevodi** podaja prevod odlomka iz Husovega latinskega traktata *De Ecclesia* (1413), ki je prvi prevod iz tega spisa v slovenščino. Z njim je Hus, opirajoč se močno na Johna Wycliffa, med drugim nastopil zoper neutemeljene razsežnosti oblasti rimskega škofa, imenovanega *papa*. Spis je bil zanj usoden, saj je bil na podlagi iz njega iztrganih artikulacij obsojen na smrt na grmadi.

Kronika objavlja slavnostni govor rektorja Univerze v Novi Gorici prof. dr. Danila Zavrtanika na osrednji slovenski proslavi dneva reformacije oktobra 2014 v Slovenskem narodnem gledališču v Novi Gorici.

S tem letnikom revija ne prehaja samo v drugo desetletje izhajanja, temveč prehaja tudi v drugačen položaj. Kulturno društvo, kakršno je Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar, s svojimi zgolj prstovoljskimi močmi in s samo sponzorskimi prispevki zelo težko uresničuje

zahteve in stroške, ki izhajajo iz vloge interdisciplinarne znanstvene revije, kakršna je in hoče biti revija *Stati inu obstati*. Za izdajanje revije bi bilo potrebno predvsem redno javno sofinanciranje. Hkrati mora revija pridobiti formalno in uradno priznani status znanstvene revije (postopek že teče), kajti ne zadošča samo znanstveni ugled članov uredniškega odbora in mednarodnega sosveta. Zato je uredništvo že pred časom predlagalo, da bi za izdajanje in uveljavljanje revije navezali soizdajateljsko sodelovanje s kako znanstveno ustanovo oziroma zavodom, ki ima poleg drugega tudi potrebno založniško infrastrukturo. Po pooblastilu občnega zbora društva in na podlagi dopolnil v društvenem statutu je uredništvo revije v sodelovanju z Izvršilnim odborom in predsednikom društva na pobudo Jonatana Vinklerja, člana našega uredniškega odbora, sprožilo dogovarjanje z Univerzo na Primorskem, ki je bilo uspešno. V reviji smo letos že lahko navedli kot soizdajateljico Univerzo na Primorskem. Neposredno sodelujemo z Založbo Univerze na Primorskem, njen glavni urednik je Jonatan Vinkler, ki je nedvomno najbolj zaslužen za doseženo sodelovanje. Revija bo odslej izhajala z enakim prelomom v dveh različicah: v gutenbergovsko-trubarjevski tiskani in v sodobni elektronski. V okviru Založbe UP so na spletu že dostopni zadnji štiri letniki revije, kmalu pa bodo vsi. Vpogled v revijo, sicer nepopoln, pa bo še naprej omogočala tudi spletna stran Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar. Ob vseh omenjenih težavah in uspehih revije se skupaj z odgovornim urednikom Dušanom Voglarjem in njegovim namestnikom Nenadom H. Vitorovičem iskreno zahvaljujem vsem, ki so v sedanjih razmerah s svojim sodelovanjem in s svojo podporo omogočili izid njenega enajstega letnika.

Marko Kerševan